

N A Š D A L J N I B L I Ž N J I S V E T

Marija Javoršek

JEAN RACINE IN TEBAIDA

Mit o tragičnem Lajevev rodu iz Teb vznemirja evropskega duha že skoraj tri tisoč let. Nesrečna usoda Ojdipa, njegove matere in žene Jokaste, njunih sinov Eteokla in Polinejka in njune hčere Antigone je doživela vse od Homerja pa do zadnje slovenske premiere Jovanovičeve Antigone že brez števila umetniških upodobitev. Téma so uporabili vsi trije veliki grški dramatik vsak po svoje in, kakor je videti, je kljub vsem upodobitvam še vedno neizčrpen in neizčrpan vir navdih.

Ta in druge antične teme so seveda prevladovala v delih klasicistične dobe, ki je dosegla svoj vrh s francoskim dramatikom Jeanom Racinom. Njegova prva tragedija je bila Tebaida ali Bratski spor. Knjižnica v Toulousu hrani izvod Euripidovih Feničank, ki mu je rabil kot navdih za dramo. V nasprotju s Corneillom, ki je v svojih dramah, predvsem v tragedijah, iskal zapletene vzgibe in okoliščine za svoje junake, ki so se morali z njimi spopadati z nadčloveško, herojsko silo, Racine v davnih zgodbah ni gledal herojev, ampak ljudi, ljudi z naravnimi, človeškimi željami, čustvi in odzivi, naravnimi, čeprav prignanimi do takih skrajnosti, da so mu sodobniki očitali celo preveč realizma. Racine je iskal preproste, jasne, resnične (ali vsaj uresničljive) zaplete, pa naj so jih že povzročili bogovi ali ljudje, iz katerih pa zaradi zapletenega položaja izhoda sploh ni. Racinove drame nam že v začetku, pravzaprav v resnici na prvi strani nakazujejo zaplet in brezizhodnost situacije, junaki, ki so seveda tragični junaki, so že vnaprej obsojeni na smrt in v enem dnevu, v gledališču torej v petih dejanjih, je ves zaplet in razplet samo še dogajanje v človeških dušah. Zunanjega dejanja je tako malo, da ga sploh ni opaziti. Potek drame, pa naj jo že usmerjajo bogovi, javno mnenje, pretekla usoda, prerokbe ali karkoli že (ali oseba, »spiritus agens«, ki poganja dejanje s svojim značajem, čustvom ali celo nedejavnostjo, ki prav tako lahko vpliva na tok dejanja), v resnici vodijo, oblikujejo in privedejo do tragičnega konca človeška čustva, ljubezen, sovraštvo, slavo, hlepe, ljubosumje, zavist ali katero koli nam vsem dobro znano čustvo.

Ceprav je Racine za vse svoje velike tragedije uporabil znane mite in zgodovinske osebe, zgodovinske dogodke, dogodke, ki so jih dramatisirali največji dramatik tudi že pred njim, jih je predstavil na posebno človeški način, saj v njih ni nič nenavadnega, izjemnega, enkratnega, vse so samo dejanja ljudi, ki so nam vsem blizu, in čustva, ki jih občutimo vsi. To so drame in tragedije ljudi, ki nezadržno sledijo svojim željam in svoji človeški naravi, kakršne koli že so. »Ko se zastor odpre, so pred nami Racinovi junaki že pripravljeni na tragično dejanje. Vsi zakladi srca, vsa bogastva, ki jih je človek zbiral od zorne mladosti, vsa sladka in grenka

spoznanja, vsa hrepenenja in vse sanje, vse se zvrsti pred grozečim trenutkom, ki se pripravlja. In ker je pred smrtjo vsak človek preprost in strahotno enostaven, so Racinovi junaki nezapleteni, resnični in jasni. Racinova tragedija je samo finale, ki povzema melodije vsega prejšnjega življenja v tragediji nastopajočih oseb.« In vse to dogajanje, ki se razvija samo še v srcih ljudi, nam podaja Racine v vzvišenih besedah, saj se »gledališče, ki je namenjeno omikanim ljudem, kaj malo zanima za duševna doživetja, ki jih v gledalcih in igralcih povzročajo slovesnosti, strahote, umori, poljubi, vzdihji in solze... Francosko XVII. stoletje je bilo ena najbolj izobraženih dob človeške zgodovine. Takemu občinstvu dejanja ni bilo treba prikazovati – če nam je dovoljeno tako reči – fizično. Opraviti je bilo treba tisto projekcijo dejanja preko naše duševnosti, ki jo uporablja omikani človek in jo imenuje govorica. Pri Racinu torej zunanje dejanje zamre in oglasi se najvišje, kar človek ima – beseda. Takšna umetnost je za ustvarjalca in za poslušalca težka. Ampak takšno umetnost je ustvaril Racine, ki je edinstveni mojster besede. S polno zavestjo išče učinkov v govorjeni besedi in samo z govorjeno besedo odkriva tragične prepeade v človekovi duši, pri tem pa se izogiba vsemu tistemu, kar sicer tvori najljubši in najkrajši most med odrom in gledalci. Na Racinovem odru je eno samo resnično dogajanje in to dogajanje se izraža v njegovi govorici. Racinova tragedija torej ni v dejanju, temveč v besedni interpretaciji dejanja.« (Jože Javoršek, Ogle-dala, Trst 1981.)

Doslej smo na slovenskem odru videli samo Britanika in Fedro, prevedena je bila tudi Ifigenija. Če nam bodo zvezde naklonjene, bo celotno dramsko delo Jeana Racina (11 tragedij in ena komedija) izšlo vsaj do leta 1999, do 300-letnice Racinove smrti. Pri DZS že pripravljajo prve štiri drame.

Jean Racine

TEBAIDA ali BRATSKI SPOR

JOKASTA: Zdaj končno je napočil strašni dan,
ki me morila je že misel nanj.
Zaman so prošnje, škoda je solzá,
izpila žolč usode bom do dna.
Ti, sonce, ki rodiš svetlobo dneva,
mar bi pustilo, da nas noč odeva!
Ne boš ob tem prizoru ugasnilo?
Umor te z grozo, žal, več ne navdaja,
saj si že vajeno jih v rodu Laja.
Kaj mar sinov ti kruta opravila
po grehu, ki sta starša ga storila!
Kako naj čudiš grehom se otrok,
če tudi kri kaplja od njunih rok;
ker krvoskrunska kri ju je rodila,
krepost bi kvečjemu te začudila.

.....